

ФІНАНСОВЕ ПРАВО

НАДЬОН О. В.,
аспірант
(Харківський національний
університет внутрішніх справ)

УДК 342:351.862.6(477)

**ВЗАЄМОДІЯ Й КООРДИНАЦІЯ ЯК ФОРМА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ БАНКІВ УКРАЇНИ**

У статті розкрито зміст і значення взаємодії й координації державних органів із питань забезпечення фінансової безпеки банків. Особла увага приділена необхідності нормативного регулювання взаємодії й координації суб'єктів забезпечення фінансової безпеки у фінансовому секторі економіки. Надано пропозиції щодо структури і змісту Регламенту взаємодії й координації Національного банку України та державних органів у сфері забезпечення фінансової безпеки банків в Україні.

Ключові слова: взаємодія, координація, фінансова безпека банків, управлінська діяльність, регламент.

В статье раскрыты содержание и значение взаимодействия и координации государственных органов по вопросам обеспечения финансовой безопасности банков. Особое внимание уделено необходимости нормативного регулирования взаимодействия и координации субъектов обеспечения финансовой безопасности в финансовом секторе экономики. Вносятся предложения по структуре и содержанию Регламента взаимодействия и координации Национального банка Украины и государственных органов в сфере обеспечения финансовой безопасности банков в Украине.

Ключевые слова: взаимодействие, координация, финансовая безопасность банков, управленческая деятельность, регламент.

The content and significance of interaction and coordination of government agencies on issues of financial security of banks. Particular attention is paid to the need for regulatory cooperation and coordination to ensure the financial security of the subjects in the financial sector of the economy. The work is accompanied by proposals for the structure and content of the Rules of interaction and coordination of the National Bank of Ukraine and government agencies in ensuring the financial security of banks in Ukraine.

Key words: cooperation, coordination, financial safety of banks, management activities, Regulation.

Вступ. Розвиток і стабілізація діяльності банківської системи України значною мірою залежать від результативної взаємодії й координації діяльності органів державної влади та Національного банку України. Однак для максимально ефективного забезпечення фінансової безпеки банків необхідно зрозуміти сутність і значення таких явищ, як «взаємодія» й «координація». Традиційно під взаємодією розуміється сумісна діяльність кількох суб'єктів, за



якої результати дії одного суб'єкта впливають на інших. У разі взаємодії державних органів і центрального банку необхідно зазначити, що результати такої діяльності мають позитивно впливати не лише на результати діяльності суб'єктів взаємодії, а й на діяльність і функціонування банківської системи України. У контексті дослідження суб'єктами взаємодії й координації є Президент України, Верховна Рада України, центральні органи виконавчої влади, Національний банк України, прокуратура України, Служба безпеки України, а також інші органи, які мають повноваження у сфері національної безпеки України. Саме їхня діяльність повинна утворювати цілісний процес адміністративно-правового забезпечення фінансової безпеки банків, зокрема, й через взаємодію та координацію їхньої діяльності.

Постановка завдання. Метою статті є характеристика взаємодії й координації як форми управлінської діяльності суб'єктів забезпечення фінансової безпеки банків України.

Науковою базою статті стали праці М.І. Байтіна, М.М. Бурбики, О.Г. Варич, В.І. Горєвого, В.М. Горшенєва, Д.Г. Заброди, О.В. Ільченко, М.І. Іншина, З.Р. Кісіль, Р.В. Кісіль, В.К. Колпакова, С.І. Лекаря, О.М. Музичука, В.І. Олефіра, І.С. Самоценка, П.О. Сорокіна й ін.

Результати дослідження. П.О. Сорокін стверджує, що взаємодія є найпростішою моделлю соціальних явищ і процесів і можлива лише за наявності: 1) двох або більшої кількості індивідів, котрі зумовлюють переживання та поведінку один одного; 2) актів, через які вони зумовлюють взаємні переживання та вчинки; 3) провідників, що здійснюють передачу дії або подразнення від одного індивіда до іншого [1, с. 23–24]. У науковій літературі висловлюється думка, що під «взаємодією» необхідно розуміти діяльність різноманітних суб'єктів, яка характеризується взаємозумовленістю дій її суб'єктів, спрямованих на досягнення певної цілі, а також (в ідеалі) демократичним характером зв'язків і їх взаємоузгодженню [2, с. 28]. Тобто взаємодія реалізується в життєдіяльності, а її зовнішнє вираження дає змогу говорити про сутність і зміст взаємодії, про види форм взаємодії й послідовність такого процесу. Взаємодія як вольові дії суб'єктів є необхідною передумовою прийняття спільних рішень, а результатом взаємодії має бути якісне та кількісне перетворення об'єкта, на який спрямовані дії учасників взаємодії.

Щодо взаємодії органів державної влади та Національного банку України (далі – НБУ) з питань фінансової безпеки банків зазначимо таке: взаємодія є необхідною умовою нормального розвитку фінансового сектора країни; суб'єкт забезпечення фінансової безпеки на підставі закону повинен мати право на таку взаємодію, бо процес такої діяльності передбачає обмін інформацією, яка не підлягає загальному розголошенню; взаємодія повинна мати конкретизований характер і форми, в яких її суб'єкти реалізують свої функції, повноваження та компетенцію; відповідальність за результати взаємодії й реалізовані рішення мають покладатися на суб'єктів і містити персоніфіковані дані про відповідальну особу. Це пояснюється тим, що діяльність органів державної влади та НБУ реалізується через діяльність їхніх посадових осіб. Така діяльність нерозривно пов'язана з особою, яка її здійснює; взаємодія має базуватися на юридичній рівності її суб'єктів.

Тому під взаємодією органів державної влади та НБУ у сфері фінансової безпеки банків варто розуміти обов'язкову, спільну діяльність, що реалізується в конкретних правових формах, визначених законодавством, і спрямовану на забезпечення фінансової безпеки банків в Україні. Необхідність визначення видів форм і методів діяльності НБУ й органів державної влади в процесі їх взаємодії та координації пояснюється тим, що ці суб'єкти своїми діями мають забезпечити «створення правових умов закріплення, реалізації, гарантування, охорони та захисту економічних прав, свобод і законних фінансових інтересів банків та їх контрагентів шляхом протидії загрозам з метою стійкого розвитку» [3, с. 21]. Забезпечення фінансової безпеки не може бути реалізоване без чітко визначених форм і методів діяльності суб'єктів відповідної до їхньої компетенції.

Варто відмітити, що сьогодні Закон України «Про Національний банк України» [4] закріплює взаємовідносини Національного банку з Президентом України, Верховною Радою України й Кабінетом Міністрів України через підзвітність, взаємні консультації; відповіді на запити, гарантії невтручання в діяльність НБУ. Ст. 19 Закону України «Про централь-



ні органи виконавчої влади» визначає, що керівник центрального органу виконавчої влади забезпечує взаємодію центрального органу виконавчої влади зі структурним підрозділом міністерства, визначеним міністром, який спрямовує та координує діяльність центрального органу виконавчої влади, відповідальним за взаємодію із центральним органом виконавчої влади [5]. Цитовані положення Закону взагалі не додають визначеності в процес взаємодії й координації між органами виконавчої влади в умовах підвищеного ризику для національної безпеки та не дають уявлення про взаємодію окремого органу виконавчої влади із центробанком із питань фінансової безпеки. Чинний порядок взаємодії не лише не дає можливості визначитись із алгоритмом і формами дії в нормальних умовах функціонування, а й не дає можливості швидкої, оперативної взаємодії в надзвичайних умовах.

Взаємодія суб'єктів забезпечення фінансової безпеки банків в Україні передусім реалізується як управлінська діяльність. Під такою діяльністю традиційно в адміністративному праві розуміють той чи інший спосіб зовнішнього вираження (оформлення) змісту цієї діяльності [6, с. 208]. С.І. Лекарь довів, що адміністративно-правові форми діяльності суб'єктів забезпечення економічної безпеки держави – це конкретні дії управлінського характеру щодо забезпечення умов економічного зростання, підвищення конкурентоспроможності і прискорення прогресивних змін у національній економіці, які здійснюються спеціально уповноваженими на це органами виконавчої влади в межах їхньої компетенції [7, с. 31]. Отже, форма взаємодії суб'єктів із забезпечення фінансової безпеки банків є спільними діями, вираженими зовні відповідно до поставленої цілі, а самі дії наповнені конкретно визначеним змістом.

Науковці до видів форм управлінської діяльності зараховують правові та неправові [8, с. 160]. При цьому правові форми реалізації функцій держави є однорідними за своїми зовнішніми ознаками (характером і юридичними наслідками) діяльності органів держави щодо управління суспільством шляхом прийняття правових актів, на відміну від організаційних форм, які не тягнуть за собою наслідків [9, с. 85–90]. Правові форми завжди є організаційними. Однак далеко не всі організаційні форми є правовими. До останніх належать лише ті з них, які пов'язані з прийняттям правових актів, породжують юридичні наслідки [10, с. 228]. Основним призначенням правової форми є забезпечення порядку як у суспільстві загалом, так і у сфері функціональної діяльності держави [11, с. 113].

Отже, державні органи, реалізуючи свої повноваження, з метою виконання функцій держави застосовують правові та неправові форми діяльності. Виходячи з того, що взаємодія державних органів у сфері фінансової безпеки є одним із видів управлінської діяльності, немає підстав стверджувати, що така взаємодія докорінно відрізняється від інших форм взаємодії. Однак для визначення своєрідності спільної діяльності НБУ та органів державної влади необхідно визначити, які саме форми взаємодії можуть зробити можливим закріплення, реалізацію, гарантування, охорону й захист прав і свобод осіб та їхніх груп у сфері фінансової безпеки.

Методологічно важливим для нашого дослідження є погляд О.Г. Варич на правові форми державного регулювання економіки, які, на думку автора, мають такі особливості:

1. Кожна правова форма повинна бути узгоджена з іншими правовими й організаційними формами, з якими вона пов'язана. Відсутність узгодженості між різними правовими формами – одна з причин недоліків впливу права на економіку.

2. Правова форма повинна бути ефективною. Держава має безпосередньо створювати стимули або встановлювати конкретні негативні наслідки тієї чи іншої поведінки. Лише за таких умов правові приписи створюють діючу правову систему [12, с. 88].

Правові форми реалізації економічних функцій держави діляться на правотворчу, правозастосовну і правоохоронну. Особливого значення для реалізації економічних функцій держави має організаційна форма, що забезпечує структурне вираження економічних відносин, їх системність, заснованість на ідеях, принципах і матеріальних ресурсах [12, с. 156–157]. Отже, науковець довела, що реалізація економічної функції держави невід'ємно пов'язана із застосуванням традиційних видів форм діяльності суб'єктів [12, с. 156–157]. Повною мірою



все наведене вище можна застосувати до спільної взаємної діяльності суб'єктів із забезпечення фінансової безпеки банків. А отже, такі форми діяльності є універсальними для реалізації всіх функцій держави в усіх сферах діяльності.

Загалом можна констатувати, що погляди науковців зводяться до визнання правових і неправових видів форм діяльності. Також можна з упевненістю стверджувати, що види форм мають традиційну класифікацію, як-то: за замістом правової форми, за її властивостями, за цілеспрямованістю, за способом вираження тощо [8, с. 161–163]. Універсальність цих форм діяльності підтверджує їх придатність для реалізації цілей забезпечення безпеки банків в Україні.

Уважаємо, що взаємодія НБУ й органів державної влади має полягати в регламентованій законодавством діяльності щодо взаємної підтримки в упровадженні рішень, спрямованих на вирішення суспільно значущих проблем в економічній сфері. Така діяльність має міститись в узгоджених дієвих заходах управлінського характеру, які мають на меті досягнення поставленої цілі. Узгодженість таких заходів зумовлена перетинанням спеціальних державних функцій органів взаємодії, а отже, ефективність взаємодії неможлива без координації діяльності центробанку та державних органів.

Розглянемо координацію такої спільної діяльності. Так, метою координації є створення відповідного режиму відносин між суб'єктами, за якого виконання ними узгоджених завдань досягається з найменшими витратами сил, засобів і часу [13, с. 54]. Координація як складник процесу управління полягає в погодженні, упорядкуванні дій різних суб'єктів з метою уникнення дублювання однойменних операцій та охоплення більшого кола завдань, робіт. Координація повинна здійснюватися шляхом проведення координаційних службових нарад, на яких визначаються зв'язки між виконавцями, усуваються неув'язки, дублювання, що дає змогу досягти оперативної реалізації рішення за короткий строк за оптимальних витрат.

Для того щоб система державних органів функціонувала як єдиний організм, необхідно налагодити взаємодію між створеними організаційними одиницями й окремими виконавцями. Це досягається шляхом створення механізмів координації. Координація робіт – це процес узгодження дій усіх суб'єктів для досягнення поставлених цілей.

Координація роботи здійснюється: 1) або шляхом підпорядкування (вертикальна координація); 2) або шляхом установаження горизонтальних зв'язків між одиницями, які знаходяться на одному організаційному рівні (горизонтальна координація). Вертикальна координація ґрунтується на вказівках, що проходять ланцюгом команд. На практиці вертикальна координація реалізується: 1) шляхом взаємної комунікації – безпосередні неформальні контакти між членами організацій; 2) шляхом прямого контролю (надання керівникові повноважень розподіляти завдання та контролювати їх виконання), тобто через використання ієрархії управління; 3) шляхом стандартизації діяльності, тобто через визначення способу, за допомогою якого операція (завдання, дія) має бути виконана.

Необхідно відмітити, що сьогодні в законодавстві практично не опрацьовані питання взаємодії й координації діяльності центробанку та органів державної влади між собою. Взаємовідносини між НБУ та органами влади, передбачені законодавством, не мають конкретних напрямів і засобів чи механізмів реалізації взаємних дій. Тобто ми стверджуємо, що детальна регламентація взаємодії й координації діяльності НБУ та органів влади відсутня. Вирішенням цієї проблеми на правовому рівні може стати затвердження Регламенту взаємодії та координації такої діяльності.

Свого часу, досліджуючи організаційно-правові засади координаційної діяльності прокуратури у сфері боротьби зі злочинністю, такі науковці, як М.М. Бурбика, М.І. Іншин, В.І. Олефір, О.М. Музичук, В.І. Горевий, О.В. Ільченко, дійшли висновку, що «в загальному вигляді усі нормативно-правові акти, які регулюють координаційну діяльність органів прокуратури у сфері протидії злочинності, умовно можна поділити на: 1) зовнішні, які приймаються за межами системи органів прокуратури; 2) внутрішні, тобто відомчі нормативні акти ГПУ ... особливе місце серед законодавчих актів, які є правовою основою координаційної



діяльності органів прокуратури у сфері протидії злочинності, займають ті, що визначають: 1) правовий статус об'єктів цієї діяльності, тобто правоохоронних органів; 2) правові засади щодо протидії (боротьби) окремим злочинам; 3) окремі повноваження прокурорів. ... позитивним для удосконалення національного законодавства з досліджуваних питань є прийняття спеціального Закону України «Про координацію діяльності правоохоронних органів у боротьбі зі злочинністю та іншими правопорушеннями», у якому запропоновано закріпити: по-перше, вичерпний перелік правоохоронних органів України, на яких буде розповсюджуватися зазначений Закон; по-друге, поняття координації діяльності правоохоронних органів; принципи, мету та завдання такої координації; по-третє, правовий статус координуючого органу (його завдання, функції, повноваження); по-четверте, напрямки та форми координаційної діяльності» [14, с. 10–11].

Розвиваючи цю ідею, вважаємо за необхідне запропонувати такий алгоритм вирішення проблеми розкоординованості спільної діяльності названих органів.

По-перше, правове регулювання взаємодії й координації має забезпечувати ефективність організації та функціонування об'єкта управління (протидія загрозам), досягнення цілей і завдань керованої підсистеми (системи загалом), тим самим мати орієнтацію на отримання загальної соціальної ефективності (задоволення потреб і реалізацію інтересів суспільства, соціальних груп та індивідів, утілених у загальноновизначених принципах і нормах міжнародного права, конституційних, міжгалузевих і галузевих принципах права).

По-друге, правове регулювання взаємодії й координації НБУ та органів державної влади має базуватися на досягненні найкращого результату (заданої мети); стійкості (властивість процесу взаємодії й координації зберігати та відновлювати свою якість в умовах зовнішніх і внутрішніх збурень); оперативності (властивість процесу взаємодії й координації забезпечувати завершення циклу управління в необхідні терміни); гнучкості (здатність змінювати форми взаємодії й координації залежно від обстановки); безперервності (властивість процесу взаємодії й координації не допускати перерви між послідовно виконуваними етапами).

По-третє, правове регулювання має враховувати специфіку взаємодії й координації у сфері безпеки, у зв'язку з чим норми права повинні бути скеровані на впорядкування організаційної структури державного апарату, оптимальний розподіл функцій серед суб'єктів забезпечення безпеки та наділення їх повноваженнями застосовувати для досягнення цілей відповідні правові засоби.

Ця взаємодія й координація як вид управлінської діяльності має ознаки горизонтальної координації, що має реалізовуватися у формах взаємодопомоги, обміну інформацією, роботи в оперативних і робочих групах, комісіях, зборах, а також розробки та впровадження спільних рішень тощо.

Разом із тим чинне законодавство України свідчить, що воно передбачає лише можливість взаємних консультацій і відповідей на запити, що не відповідає сутності взаємодії й координації. Тому ми вважаємо, що Законом України «Про Національний банк України» необхідно закріпити такі засоби взаємодії й координації діяльності НБУ та органів державної влади у сфері фінансової безпеки: взаємні консультації; робота оперативних і робочих груп, комісій тощо; обмін інформацією (відповіді на запити); спільні рішення; спільні плани реалізації рішень. Види засобів взаємодії й координації мають розподілятися залежно від виконуваних функцій і поставлених завдань. Така взаємодія й координація повинні бути визначені законодавчо та будуватися у двох моделях: перша – взаємодія й координація в умовах нормального функціонування економіки; друга – взаємодія й координація в умовах підвищених ризиків і кризових умовах.

Висновки. Отже, ми вважаємо, що оптимізація взаємодії й координації діяльності НБУ та органів державної влади потребує нормативного закріплення й деталізації. Зокрема, ми пропонуємо прийняти Регламент взаємодії й координації Національного банку України та державних органів у сфері забезпечення фінансової безпеки банків в Україні.



Структура Регламенту має бути такою:

Розділ 1. Загальні положення

Визначається мета прийняття Регламенту й коло суб'єктів, на яких він розповсюджує свою дію. Формуються положення, які вказують на рівні взаємодії, такі як загальнодержавний, територіальний і локальний. Зазначається, що Регламент передбачає трирівневу систему взаємодії й координації діяльності, а саме: 1) взаємодія й координації з органами загальної компетенції (Президент України, Верховна Рада України та Кабінет Міністрів України); 2) взаємодія й координації з органами спеціальної компетенції (Державна фіскальна служба, Служба безпеки України, Прокуратура України, органи внутрішніх справ тощо); 3) взаємодія й координація з органами місцевого самоврядування. Визначається, що сфери застосування Регламенту є інформаційна, організаційна, правотворча, правозастосовна, правозабезпечувальна. Також указується, що взаємодія будується за двома моделями: в умовах нормального функціонування економіки; в кризових умовах. У цьому розділі необхідно передбачити порядок затвердження, внесення змін і доповнень у Регламент.

Розділ 2. Терміни й визначення

Визначається термінологія, яка застосовується в Регламенті або має значення для його правильного застосування. До таких термінів необхідно зарахувати терміни, що вводяться й використовуються в Регламенті вперше; терміни, що використовуються виключно в рамках цього Регламенту, в тому числі терміни, використовувани для скорочення тексту; загальноживані терміни, зміст яких спеціалізований або змінений для застосування у сфері фінансової безпеки банків; загальноживані терміни, якщо їх визначення необхідне для повноти логічної замкнутості словника загалом або кращого розуміння інших термінів.

Розділ 3. Опис вимог, процесів, методів взаємодії й координації діяльності

У цьому розділі подається опис форм взаємодії, таких як взаємні консультації; робота оперативних і робочих груп, комісій тощо; обмін інформацією (відповіді на запити); спільні рішення; спільні плани реалізації рішень; тощо. Для коректного опису процесу необхідно вказати мету процесу; параметри, правила й методи виконання процесу; подію, що спричиняє виникнення процесу; подію, яка завершує процес; строк виконання процесу; місце виконання процесу; функції (дії), що виконуються в рамках процесу; коло виконавців процесу (іноді корисно вказати також права й відповідальність виконавців); засоби документування процесу; засоби контролю виконання процесу. У Регламенті додатково до опису процесу можуть бути визначені функції працівників, задіяних у процесі взаємодії й координації між органами; права працівників та органів; персоніфікована відповідальність. У цьому розділі також необхідно деталізувати порядок обміну інформацією, канали обміну й особливості обміну інформацією з обмеженим доступом.

Розділ 4. Відповідальність

У цьому розділі визначається відповідальність виконавців за невиконання (неналежне виконання) покладених на них обов'язків у процесі взаємодії й координації.

Розділ 5. Контроль

У цьому розділі описуються засоби контролю за виконанням спільних рішень і Регламенту загалом.

Розділ 6. Додатки

У цьому розділі Регламенту подається службова й допоміжна інформація про регламентовані процеси.

Наприклад, 6.1. Форми та правила оформлення документів. У цьому додатку наводяться форми й роз'яснюються правила оформлення документів. Як правило, наводяться форми документів (незаповнених); зразки заповнення форм документів; правила заповнення форм (якщо є варіанти заповнення, які недоцільно подавати у вигляді зразків); правила нумерації документів.

6.2. Схеми процесів. У цьому додатку поміщуються схеми процесів, описуваних у Регламенті. Схеми процесів слугують для ілюстрації, що полегшують розуміння Регламенту, цілей і не замінюють собою текст Регламенту. Звідси впливає таке: доцільно включати в



цей додаток схеми лише часто повторюваних і/або найбільш важливих процесів; не варто розписувати всі варіанти процесу й тим більше намагатися зобразити їх на одній схемі; вибір мови схем повинен визначатися метою найбільш зручного та ясного донесення до читача Регламенту найважливіших особливостей виконання регламентного процесу; краще навести кілька «проекцій» одного процесу, ніж намагатися зобразити на одній схемі відразу всю інформацію про процес.

6.3. Таблиці ролей державних органів (виконавців) процесів. Ця інформація має довідковий характер, так як у зручному вигляді являє собою рольову структуру процесу. Для опису ролей можуть використовуватися матриці відповідальності; таблиці «процес – державний орган (виконавець) – функції – права – відповідальність».

Список використаних джерел:

1. Сорокин П.А. Система социологии : у 2 т. / П.А. Сорокин. – М. : Наука, 1993. – Т. 1 : Социальная аналитика: учение о строении простейшего (родового) социального явления. – 1993. – 447 с.
2. Сівков С. «Взаємодія» і «координація»: масштабність понять / С. Сівков // Закон и жизнь. – 2013. – № 6. – С. 27–29.
3. Надьон О.В. Адміністративно-правове забезпечення фінансової безпеки банків: поняття та необхідні ознаки / О.В. Надьон // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – 2016. – Вип. 39. – Том 2. – С. 17–21.
4. Про Національний банк України : Закон України від 20.05.1999 № 679-XIV // Офіц. вісн. України. – 1999. – № 24. – Ст. 1087.
5. Про центральні органи виконавчої влади : Закон України від 17.03.2011 № 3166-VI // Офіц. вісн. України. – 2011. – № 27. – Ст. 1123.
6. Колпаков В.К. Адміністративне право України : [підруч.] / В.К. Колпаков. – К. : Юрінком-Інтер, 2000. – 752 с.
7. Лекарь С.І. Адміністративно-правовий механізм забезпечення економічної безпеки держави : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / С.І. Лекарь. – Х., 2013. – 40 с.
8. Кісіль З.Р. Адміністративне право : [навч. посіб.] / З.Р. Кісіль, Р.В. Кісіль. – 3-те вид. – К. : Алерта ; ЦУЛ, 2011. – 696 с.
9. Самощенко И.С. О правовых формах осуществления функций Советского государства / И.С. Самощенко // Сов. госуд. и право. – 1956. – № 3. – С. 85–91.
10. Байтин М.И. Сущность и основные функции социалистического государства / М.И. Байтин. – Саратов : Изд-во Сарат. ун-та, 1979. – 303 с.
11. Горшенев В.М. Способы и организационные формы правового регулирования в социалистическом обществе / В.М. Горшенев. – М. : Юрид. лит., 1972. – 256 с.
12. Варич О.Г. Економічні функції сучасної держави: природа, зміст, тенденції розвитку в Україні: дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / О.Г. Варич. – К., 2006. – 209 с.
13. Заброда Д.Г. Взаємодія суб'єктів боротьби з корупцією (адміністративно-правовий аспект) : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Д.Г. Заброда. – К., 2005. – 235 с.
14. Звіт про науково-дослідну роботу «Організаційно-правові засади координаційної діяльності прокуратури у сфері боротьби зі злочинністю». – Суми : Сумський державний університет, 2012. – 35 с.

